

Jonas Olofsson

Bidrag till en ny sociobiologi

Själva begreppet människans natur har länge varit högerens hemmaplan. När människans natur åberopas handlar det oftast om en »tragisk vision« om människan; vi är av naturen egoistiska, aggressiva statusjägare. Den tragiska visionen förknippas ibland med filosofen Thomas Hobbes, som skrev att livet i naturtillståndet var »plågsamt, djuriskt och kort« och att mänsklighetens räddning bestod i att underordna sig en auktoritär despot.¹ Bland de evolutionspsykologiskt inspirerade

forskare och författare som i dag åberopar människans natur kan nämnas Steven Pinker, som i sin *Ett oskrivet blad* frankt konstaterar att »Hobbes hade rätt«.²

Men alla forskare håller inte med. Primatologerna Frans de Waal och Marc Hauser är två exempel. Hauser skriver att på samma sätt som människans språkförmåga utvecklats genom evolutionen för att kommunikation haft starkt överlevnadsvärde, så har mänskliga moralregler utvecklats för

1. Thomas Hobbes, *Leviathan eller En kyrklig och civil stats innebäll, form och makt* (2004), s. 128.

2. Steven Pinker, *Ett oskrivet blad och andra myter om människans natur* (2006), s. 73.

att gynna samarbete och andra sociala egenskaper.³ Bland primater i allmänhet, och dvärgschimpanserna i synnerhet, finner forskare komplexa sociala normer som liknar våra. De Waal sätter den moderna trenden att hänvisa till människans »tragiska« natur i samband med nykonservatismens triumf på 1980-talet i Storbritannien och USA.⁴ Den tragiska visionen fann resonans hos politiker som ville ge girigheten ökat svängrum.

Den vetenskapliga hållning som infördes och alltjämt anförs till stöd för den tragiska visionen är sociobiologin. För bara ett decennium sedan var sociobiologin och den besläktade evolutionspsykologin det dominerande sättet att förstå människans natur ur darwinistisk synvinkel.⁵ Detta avsnitt innehåller texter som visar på andra vetenskapliga sätt att förhålla sig till vår biologiska natur. Gemensamt för texterna är att de utgör relevanta alternativ till den sociobiologiska traditionen utan att förkasta den evolutionära förhistoriens betydelse för utformningen av vår natur. Härnäst ska jag introducera den sociobiologiska traditionen och begreppet människans natur för att sedan presentera avsnittets texter.

Vad menar vi när vi talar om människans natur?

Människans natur är ett dubbeltydigt begrepp. Människan kan å ena sidan betyda *mänskligheten*, och människans natur är då den natur som är gemensam för människorna. Å andra sidan kan människan betyda *den enskilda människan*, och människans natur blir då liktydig med individens natur, hennes medfödda dispositioner. De flesta människor kan relatera till begreppet i den sistnämnda betydelsen, exempelvis föräldrar som ser sina barn växa upp med ett givet temperament som inte förändras under uppväxten. Det finns mycket starka vetenskapliga belägg för att personlighetsdrag, liksom kognitiva förmågor, till betydande del (men inte helt och hållet) är medfödda. Många sjukdomar kan delvis förutsägas genom avsaknaden eller förekomsten av särskilda riskgener. I sin bok *Sociobiology* hänvisade Edward O. Wilson till 1960-talets tidiga studier i detta ämne.⁶ *Individuella skillnader* är alltså en del av begreppet om människans natur, och det är den sortens påstående som oftast riskerar att förgifta debatten, exempelvis påståendet att en viss grupp

3. Marc Hauser, *Moral Minds. How Nature Designed Our Universal Sense of Right and Wrong* (2006).

4. Frans de Waal, *Empatins tidsålder* (kommande).

5. H. Allen Orr, »Darwinian storytelling«, i *The New York Review of Books* den 27 februari 2003, s. 17–20.

6. Edward O. Wilson, *Sociobiology. The New Synthesis* (1975).

skiljer sig från en annan i medfödd begåvning eller temperament.⁷

Men människor har också saker gemensamt. Vi tar inte alltid dessa likheter för givna utan fokuserar oftast på skillnaderna. Ibland krävs det systematiska och omfattande undersökningar för att klarlägga de sociala och psykologiska strukturer som är allmängiltiga för mänskliga samhällen. Antropologen Donald Brown har vänt sig emot den utbredda relativismen och socialkonstruktivismen inom antropologin och samhällsvetenskaperna.⁸ Han har upprättat en lista över »mänskliga universalier« med hundratal gemensamma nämnare för mänskliga samhällen. Bland dessa vitt skilda fenomen återfinns exempelvis gudstro, dödsskräck, preferens för söta smaker, empati, metaforer, skvalter, musik, liknande ansiktsuttryck för de grundläggande känslorna, kognitiva dikotomier etc. För den som läst igenom Browns lista över »universalier« står det klart att mänskliga samhällen har många slående likheter. Människans natur innefattar både universella drag och individuell variation.

Centralt för idéer om människans natur är att både de universellt mänskliga egenskaperna och den individuella variationen har en biologisk bas. Men

också den biologiska basen kan förstås på två sätt. Å ena sidan kan den förstås så att varje beteende eller psykiskt fenomen har en neurofysiologisk orsak. Det är denna bas som hjärnforskare och experimentpsykologer försöker kartlägga med hjärnabbildningstekniker. Forskningen är visserligen inte ofelbar, den kan missbrukas och leda till felaktiga slutsatser, men det råder inga tvivel om att hjärnan har en funktionell uppdelning som är nödvändig för att producera ändamålsenligt beteende.⁹ Å andra sidan kan beteenden förklaras biologiskt-historiskt. Med ett sådant darwinistiskt perspektiv söker man förklara varför vissa beteenden har bevarats genom evolutionen i vår genetiska kod. Det är oftast de darwinistiska förklaringarna till våra beteenden som är mest kontroversiella. Det är sådana förklaringar som sociobiologin erbjuder.

Sociobiologin och evolutionspsykologin

Under efterkrigstiden, efter rasbiologins moraliska sammanbrott, var darwinistiska idéer inte särskilt gångbara i beteendevetenskaperna. Men darwinismen rehabiliterades av Edward O. Wilson och dennes böcker *Sociobiology* och *On Human Nature*.¹⁰ Harvardprofes-

7. Det brukar påpekas att även om en egenskap har ett betydande inslag av ärftlighet inom en grupp, betyder det inte att uppmätta skillnader mellan grupper grundar sig i ärftlighet.

8. Donald Brown, *Human Universals* (1991).

9. Jonas Olofsson, »Med hjärnan som sanningsvittne«, i *Tvärsnitt* nr 2 2010.

10. Edward O. Wilson, *Sociobiology* (1975); *On Human Nature* (1978).

sorn Wilson forskade om entomologi, om myrsamhällets avancerade organisation, men hade en bred vetenskaplig bildning och en skarp blick för de stora frågorna. Tillsammans med Richard Dawkins *Den själviska genen* och Donald Symons *The Evolution of Human Sexuality* kom hans böcker att prägla diskussionen om mänskligt beteende utifrån darwinistiska utgångspunkter.¹¹ Ett utmärkande drag hos Wilsons sociobiologi var adaptationismen, tanken att beteenden har överlevt genom en selektionsprocess: de var gynnsamma för våra anfäder på savannen under pleistocen för ungefär 2,5 till 0,1 miljoner år sedan. Vår psykologi är alltså formad av livet under stenåldern, där vi utvecklades till *Homo sapiens*. Wilson skrev allmänt om mänskliga »instinkter«, präglad av hans egna studier av myrsamhällen. Men han skrev ingenting om psykiska tillstånd, om motivation, affekt och inläring, och hur viktiga dessa är för att förstå mänskligt beteende.

En annan hörnsten i sociobiologin var att även socialt beteende och altruism kan förstås utifrån darwinistiska utgångspunkter. Benägenheten att uppoffra sig för kollektivet är vanligare hos insekter, där individerna är genetiskt lika varandra. Ur genetisk synvinkel är

det oviktigt vilka individer som överlever. Hos ryggradsdjur och däggdjur däremot finns större individuella skillnader och därför präglas det sociala beteendet mer av individualism än av samarbete, åtminstone mellan genetiskt obesläktade individer. Wilson antydde att kulturella skillnader kan förklaras med genetiska skillnader, och denna spekulation kom att förfölja honom under många år.¹² Sociobiologin möttes av hård kritik från en grupp av forskare som kallade sig Sociobiology Study Group. Kollektivet, som bestod av bland andra Harvardbiologerna Steven Jay Gould och Richard Lewontin, publicerade flera artiklar där de anklagade Wilson och de andra sociobiologerna för att legitimera en konservativ ideologi, besläktad med rasbiologi och nazism.¹³

Centralt i kritiken av sociobiologin är begreppet »spandrilles«. Spandrilles är ornamenterade ytor mellan valvbågarna i medeltida katedraler som Sankt Marcuskatedralen i Venedig. För betraktaren ter sig de dekorativa spandrilleserna som utgångspunkten för hela konstruktionen, men i själva verket är de en biprodukt, en effekt av konstruktionen som kan användas för ett annat ändamål: utsmyckning. Gould

11. Richard Dawkins, *Den själviska genen* (1983); Donald Symons, *The Evolution of Human Sexuality* (1979).

12. Arthur L. Caplan (red.), *The Sociobiology Debate. Readings on Ethical and Scientific Issues* (1978).

13. Elizabeth Allen, Barbara Beckwith, Jon Beckwith, Steven Chorover, David Culver m. fl., »Against Sociobiology«, i *The New York Review of Books* den 13 november 1975.

använde begreppet inom evolutionsbiologi för egenskaper som ser ut att ha en evolutionär funktion, men som kan ha uppstått av icke-ändamålsenliga orsaker. Analogin visar på hur svårt det är att avgöra vad i det mänskliga beteendet som är evolutionärt anpassat och vad som tillkommit genom andra mekanismer. Gould och hans anhängare liknade sociobiologerna vid Voltaires komiske professor Pangloss, som i *Candide* desperat letade efter bevis för att Gud hade skapat en perfekt och harmonisk värld; våra näsor är exempelvis enligt Pangloss utformade för att vi lättare ska kunna bära glasögon.¹⁴ Enligt Gould letade sociobiologerna på samma sätt efter bevis för att ojämlikhet är ett naturligt tillstånd. Det var inte en helt rättvis anklagelse. Wilson var en hederlig forskare och inte ens särskilt konservativ. Men i 1970-talets hyperpolitiserade klimat blev han ett lätt offer för svartmålning av sina politiskt mer ortodoxa kollegor.¹⁵

Med vissa modifikationer har det sociobiologiska tänkandet överlevt genom decennierna. Dess arvtagare är evolutionspsykologin. Den skiljer sig från sociobiologin genom att inrikta sig på mänskligt tänkande, emotioner och beteenden. Området grundades

när David Buss, Leda Cosmides, John Tooby bildade ett evolutionspsykologiskt nätverk vid Harvarduniversitetet i början av 1980-talet. Omkring 1990 arbetade de tillsammans med Margo Wilson och Martin Daly vid Stanforduniversitetet i ett forskningsprojekt om evolutionspsykologins utgångspunkter. Några av de mest tongivande böckerna i den evolutionspsykologiska genren är Steven Pinkers *Ett oskrivet blad*, David Buss lärobok *Evolutionary Psychology* och Jerome H. Barkows, Leda Cosmides och John Toobys *The Adapted Mind*.¹⁶

Hos evolutionspsykologerna är metoderna mer förfinade än hos sociobiologerna. De kan stödja sig på en större mängd beteendevetenskapliga resultat än sociobiologerna hade tillgång till. De använder sig också av en mer utvecklad »uppgiftsanalys« för att förstå dels vilka underliggande problem som olika beteenden syftar till att lösa, dels vilka egenskaper som beteendet förutsätter. Människor har exempelvis en utmärkt förmåga att känna igen ansikten. Ansiktsgenkänning har en uppenbar evolutionär nytta; den gör att vi kan veta vilka personer som vi är släkt med, vilka vi känner och vilka vi inte känner. För evolutionspsykologerna har ansiktsgenkänning utvecklats genom

14. Voltaire, *Candide eller Optimismen* (2004).

15. Caplan (red.), *The Sociobiology Debate* (1978).

16. Pinker, *Ett oskrivet blad* (2006); David Buss, *Evolutionary Psychology. The New Science of the Mind* (1999); Jerome H. Barkow, Leda Cosmides och John Tooby (red.), *The Adapted Mind. Evolutionary Psychology and the Generation of Culture* (1992).

evolutionen på grund av dess överlevnadsvärde.

Men evolutionspsykologerna verkar inte ha tagit till sig de synpunkter som sociobiologins kritiker framförde: det är svårt att veta vilka mekanismer som har varit adaptiva och vilka som har följt med i evolutionen av andra skäl. I sin lärobok glider David Buss obemärkt från att tala om psykologiska mekanismer till att tala om evolutionära mekanismer, som om det vore samma sak. I evolutionspsykologernas egna artiklar och böcker diskuteras två sorters empiriska resultat: de som stödjer evolutionspsykologin och de utifrån vilka det ännu inte går att avgöra huruvida evolutionspsykologins hypoteser är korrekta eller ej. Alternativ till evolutionspsykologins berättelse om människan tycks otänkbara för dess anhängare.

En viktig aspekt av evolutionspsykologin som vetenskap är att den i slutändan förlitar sig på resultat som genererats utanför beteendevetenskaperna. Det är vanligt att studera människor genom enkätstudier, observationer och experiment. Men det är den evolutionära tolkningen av fynden som särskiljer evolutionspsykologin från andra skolor. En enkätstudie om könskillnader i partnerpreferens skulle tolkas på fullständigt olika sätt av en genusvetare och en evolutionspsykolog. Evolutionspsykologens bästa vapen i kampen om tolkningsföreträde gentemot genusvetaren blir då resultat från interkulturella jämförelser, primatstudier, beteendegenetik etc. Sådana resultat kan stödja tolkningen att

beteendet bör förklaras evolutionshistoriskt och att det inte är en »spandril«, det vill säga att det har andra, kulturella orsaker.

Evolutionära perspektiv är vanliga i psykologin och andra vetenskaper. Det unika för evolutionspsykologerna är att de hävdar att det mänskliga medvetandet är uppbyggt av en stor ansamling av specifika evolutionära anpassningar. Deras teori är »modulär« i det att dessa psykiska anpassningar är domänspecifika. De antar med andra ord att det finns gener som på ett precist sätt reglerar specifika beteenden som var viktiga för stenåldersmänniskans fortlevnad.

Några olika problem kan härledas från denna ståndpunkt. (1) Vet vi vilka sociala och kognitiva problem som var avgörande för stenåldersmänniskans fortlevnad? (2) Är kognitiva förmågor så specifika som evolutionspsykologerna antar? Finns det några gener som verkar med denna specificitet på vårt medvetande? (3) Kan vetenskapen visa att dessa gener har utvecklats genom historien till den form som återfinns hos människan i dag?

Evolutionspsykologins kritiker menar att ingen av dessa frågor kan besvaras entydigt jakande. David J. Buller, en av de främsta kritikerna, visar i sitt bidrag i detta nummer hur evolutionspsykologin kan kritiseras för såväl metodologiska som teoretiska brister. I stället för modulperspektivet förordar Buller en modell där hjärnan utvecklas till specialisering genom interaktion med omgivningen, men där de grund-

läggande och genetiskt bestämda anlaggen består i just förmågan att interagera med och lära sig av stimuli i omvärlden. Buller ifrågasätter de empiriska resultat som evolutionspsykologerna anför till stöd för sin modulhypotes, liksom idén att inga genetiska förändringar kan ha ägt rum sedan stenåldersperioden.¹⁷

Evolutionspsykologin utvecklades i en tid präglad av genetisk optimism. Det mänskliga genomet var ännu inte avkodat. Många trodde att människans genom skulle innehålla en uppsjö av gener som kunde kopplas till specifika beteenden och egenskaper. Om det fanns en stark korrespondens mellan gener och beteenden kunde den styrka den »modulhypotes« om hjärnan som evolutionspsykologerna förfäktade. I dag vet vi att det inte var så enkelt. Forskning inom beteendegenetik har inte gett något starkt stöd för evolutionspsykologernas modulhypotes. I stället talar forskare om »generalistgener« som bidrar till allmänna fysiologiska processer i hjärnan, men som har minimalt unikt inflytande på särskilda psykiska förmågor.

Efter sociobiologin

I dag finns det flera konkurrerande perspektiv på mänskligt beteende inom det biologiska fältet, åtminstone om man ser till den internationella debatten. Texterna i detta avsnitt visar på olika

sätt att förhålla sig till den sociobiologiska traditionen.

Anne Fausto-Sterling fokuserar på kön och genus som biologiskt och socialt laddade dipoler. Hon skriver att de feminister som gjorde en distinktion mellan (biologiskt) kön och (socialt) genus lämnade fältet fritt för en aggressiv biologistisk forskning som betonar skillnader mellan könen. För dem som vill se beteendemässiga könsskillnader som eviga sanningar är biologiska data, i synnerhet hjärnans uppbyggnad och aktivitetsmönster, användbara tillhyggen. Men hjärnan är ett kroppsligt organ, formad under lång tid, utvecklad i en miljö, uppbyggd av gener. Det är inte särskilt konstigt att skillnader i beteenden kan kopplas till skillnader i hjärnans struktur eller funktion. Det är ju hjärnan som utför beteendena. Men det betyder också att neurofysiologiska skillnader inte behöver vara mer oföränderliga än de beteenden som de är kopplade till.

Fausto-Sterling introducerar ett utvecklingsperspektiv som ett övergripande paradigm där biologer, kulturteoretiker och psykologer skulle kunna förenas. Det är en god idé att på detta sätt peka ut de mest fruktbara områdena för ämnesöverskridande forskning. Även om de flesta exempel hon anför handlar om hjärnans utvecklingsperio-

17. Bullers text sammanfattar en kritik som utvecklas mer utförligt i hans bok *Adapting Minds. Evolutionary Psychology and the Persistent Quest for Human Nature* (2005). Den som vill fördjupa sig i debatten om evolutionspsykologin rekommenderas att fortsätta där samt med de titlar som nämndes inledningsvis.

der tidigt i livet, så kan samma resonemang tillämpas på andra stadier. Ett exempel är studier av »ärftlighetskoefficienter« som ett sätt att kvantifiera arvs- och miljöfaktorers inflytande på beteenden, sjukdomsrisker etc. utifrån data från stora grupper av tvillingar. Dessa studier anses ofta styrka att genetik spelar en betydande roll för de flesta beteenden och sjukdomar.

Men det är viktigt att förstå att arv och miljö bara kan kvantifieras inom de givna variationerna för de två variablerna. En social revolution, eller en genetisk förändring, kan kasta forskningsresultaten över ända. Redan i dag vet vi att arvs- och miljöinflytanden varierar beroende på vilka grupper som studeras. Genetiska faktorer kan förklara en stor del av variationen i prestation hos en grupp skolbarn som är upp vuxna i ett stabilt och homogent område, men en obetydlig del av variationen i ett heterogent förortsområde (med större variationer i familjernas möjligheter att ge barnen stöd). Av liknande anledningar kan ärftlighetskoefficienter öka med individens ålder och vara större hos medelålders personer än hos ungdomar. Biologi och sociologi är ibland svåra att urskilja från ett utvecklingsperspektiv. Fausto-Sterling menar att förståelsen av kön måste präglas av större fokus på individuella skillnader i ett »processperspektiv« snarare än generaliseringar om grupper.

I min egen text beskriver jag lingvisten och vänsterradikalen Noam Chomskys förhållningssätt till människans

natur. Chomsky har en del gemensamt med sociobiologerna och evolutionspsykologerna på så vis att han tror på en mänsklig natur som är genetiskt bestämd. Men till skillnad från evolutionspsykologerna tror han inte att vi vet särskilt mycket om hur evolutionen har format vårt psyke genom ändamålsenliga anpassningar. I stället åberopar han ett fåtal principer som bär upp hans politiska visioner. Dessa principer, som grundar sig i hans språkfilosofi, kretsar kring frihet och kreativitet. Chomskys strategi är på det sättet radikalt annorlunda än evolutionspsykologerna: han håller sig till grundläggande principer som inte riskerar att bli kullkastade av nya empiriska rön.

Chomsky är intressant eftersom socialistiska teoretiker ofta vänder sig emot biologiskt orienterade förhållningssätt till människans natur. Chomsky kan härvidlag tjäna som ett viktigt motexempel. I sin plädering för en demokratisk socialistisk samhällsordning hänvisar han till ett fåtal mänskliga behov, samtidigt som han säger att vi inte vet tillräckligt mycket om människans natur för att kunna uttala oss med visshet. Evolutionspsykologerna gör tvärtom: de anför alla tänkbara empiriska forskningsresultat till stöd för sin teori. Läsaren överväldigas och imponeras av det breda faktaunderlaget. Samtidigt kan de kritiserars för att dra långtgående slutsatser av tveitydiga resultat.

Herbert Gintis är en av de mest intressanta samhällsvetenskapliga teo-

retikerna i dag. Gintis är matematiker och ekonom, men till skillnad från de flesta med sådan bakgrund intresserar han sig för sociala beteenden, och i stället för att fördjupa sig i en begränsad inomvetenskaplig nisch söker han bygga ett sammanhängande teoretiskt system för att »föreina beteendevetenskaperna«. Om biologerna och fysikerna kan integrera sina kunskaper, borde ekonomerna och sociologerna kunna göra detsamma, menar han. Naturvetenskapernas framgångar beror på att de lyckats kontrollera eller eliminera »emergens«. Wilsons sociobiologi inspirerades av tanken att skapa en sådan harmoni inom humanvetenskaperna som en förgrening av biologin. Wilson skrev för några år sedan en bok på temat.¹⁸ Men han visste ganska lite om hur humanister och samhällsvetare arbetade, och hans storslagna projekt tilltalade dem inte.¹⁹

Gintis stödjer sig på en mer detaljerad modell, baserad på traditionell sociologi och evolutionsteori, och drar nytta av nya metoder i studiet av populationsbiologi och beslutsfattande. En viktig punkt i hans resonemang är att mänskligt beteende är kulturellt format och att gener samutvecklas med kulturer, alltså att människan genom

evolutionen har skapat sociala nischer som förändrat villkoren för genetisk förändring. På så sätt förklarar Gintis exempelvis altruistiska beteenden: människan har skapat en miljö där ett visst mått av altruism är nödvändig och därför har vi kommit att odla anlag för altruism.

Genuin altruism och kulturell inverkan på den genetiska evolutionen är något som sociobiologerna och evolutionspsykologerna ofta förnekar. Darwinisterna har betraktat altruism som ett »problem«, eftersom den inte utan vidare låter sig förena med deras tragiska vision om människans psyke, som gynnats av en gencentrerad evolutionsprocess. Biologen William Hamiltons uppfattning att altruism begränsar sig till genetiskt besläktade individer blev en darwinistisk dogm som inte lämnade utrymme för alternativ till en gencentrerad syn på evolutionen.²⁰ Kultur var för sociobiologerna endast en biprodukt av genetisk evolution. För Gintis och många likasinnade forskare spelar altruism och kulturell evolution i stället nyckelroller i människans utvecklingshistoria.

Den mest angelägna frågan för Gintis är beslutsfattande, eftersom det är genom beslutsfattande som människor

18. Edward O. Wilson, *Consilience. The Unity of Knowledge* (1998).

19. Se till exempel Kjell Jonssons recension av *Consilience*, »Drömmen om vetenskapernas enhet«, i *Forskning och Framsteg* nr 3 1999.

20. William Hamilton, »The Genetic Evolution of Social Behavior I«, i *Journal of Theoretical Biology* volym 7, nr 1 (1964), s. 1–16; Hamilton, »The Genetic Evolution of Social Behavior II«, i *Journal of Theoretical Biology* volym 7, nr 1 (1964), s. 17–52.

säkerställer och förbättrar sina genetiska överlevnadschanser. Psykologins och ekonomins separata behandling av detta ämne har enligt Gintis lett till förvirring och missförstånd. Gintis menar att psykologerna har underskattat människors beslutsförmåga, att man felaktigt dragit slutsatsen att människor inte följer rationella principer. Det beror delvis på att människor använder sig av beslutsstrategier som kan vara rationella i verkliga livet utan att behöva vara det i psykologilaboratoriet. Evolutionspsykologerna förklarar dessa »irrationella« beteenden med att människor utvecklat särskilda »moduler« i hjärnan för att lösa problem som de ställdes inför under stenåldern. Både Buller och Gintis lutar snarare åt idén att hjärnan är en generell beräkningsmaskin, men att vi lätt anpassar oss till den konkreta situationen när vi fattar beslut. Det kontextberoende som förefaller irrationellt i ett psykologiskt experiment kan faktiskt vara ändamålsenligt i en mer dynamisk miljö utanför laboratoriet.

Detta överensstämmer också med Fausto-Sterlings syn på den mänskliga hjärnan som ett biologiskt system som utvecklas i interaktion med miljön. Även om Gintis bara diskuterar beslutsfattande, verkar det stora kontextberoendet vara genomgående i flertalet experimentalpsykologiska resultat. Det

måste inte betyda att hjärnan är en detaljstyrd samling av specifika program, utan kan också innebära att den är en allmän, flexibel samordnare av stora informationsmängder som effektivt skapar ändamålsenliga beteendemönster.

Slutsats

Avsnittet om sociobiologin och dess arvtagare innehåller såväl kritiska (Buller) som visionära bidrag (Fausto-Sterling, Gintis), vilket väl speglar ämnets tämligen disparata och indirekta politiska beröringspunkter. Den politiska kopplingen är uttalad i texten om Chomsky, och till viss del hos Fausto-Sterling, men finns som en underström också i de andra texterna.

Chomskys språk teori anförs ibland som ett paradexempel på en kognitiv modul i enlighet med evolutionspsykologiska hypoteser.²¹ Men som Buller påpekar kan en specialiserad modul sällan lösa de oändligt varierade problem som människan, på stenåldern likaväl som i dag, ställs inför. Om Chomskys språkkorgan är en kognitiv modul så kan den vara ett undantag, formad av de speciella omständigheter som gör vår språkförmåga så användbar och unik: flexibiliteten är oändlig inom ramarna för ett strängt regelbundet system. Språkets symboliska natur i kombination med dess adaptiva nytta kanske gör språkförmågan till ett särfall i den

21. Se Steven Pinker och Paul Bloom, »Natural Language and Natural Selection«, i Barkow, Cosmides och Tooby (red.), *The Adapted Mind* (1992), s. 451–494.

mänskliga psykologin. Det tycks som om få andra mentala kompetenser är så välutvecklade och stimulusoberoende som vår språkförmåga. Fausto-Sterlings och Bullers texter kompletterar varandra och ger tillsammans en rimlig bild av hur beteenden utvecklas i ett samspel mellan medfödda dispositioner och miljöinflytande. Debatten om medfödda anlag är långt ifrån avslutad. Gränsen för generernas inflytande är svår att bestämma. Men i ljuset av kritiken är det svårt att acceptera evolutionspsykologernas hypotes att det finns hundratals eller tusentals specialiserade moduler i våra hjärnor.

Trots all kritik som riktats mot sociobiologin och evolutionspsykologin är det viktigt att påminna om att deras popularitet har berott på deras upplevda relevans. Få andra teoribildningar har ambitionen att förklara så många beteendemönster som är viktiga för människors självförståelse. De räds inte att förklara kärlek, sexualitet, humor och annat socialt beteende med en enda modell. De sammanfattar en stor mängd empiriska resultat på dessa områden som i det närmaste övergivits av psykologin och samhällsvetenskapen, eller som inte satts i samband med varandra.

Via evolutionspsykologin finns det en förbindelselänk mellan sociobiologin och de perspektiv på människans

natur som presenteras här. Grundtanken är att beteenden har utsatts för selektionstryck och att de ofta (men inte alltid) överlevt därför att de varit adaptiva. När detta har skett, och hur det har bestämt vår mänskliga natur, vet vi inte med säkerhet. I en vidare bemärkelse är alla tänkare som finns företrädade i avsnittet evolutionspsykologer, men utan den teoretiska barlasten från den sociobiologiska traditionen. Människan inte är så lätt att klassificera som den sociobiologiska, tragiska visionen vill göra gällande. Interaktion mellan genetiska och miljömässiga faktorer präglar vår individuella liksom vår kollektiva, evolutionshistoriska utveckling. En relevant kunskap om människans natur står varken att finna hos sociobiologins arvtagare, med deras alltför rigida, genocentristiska syn på psykiska och sociala egenskapers tillkomst, eller hos socialkonstruktivisterna, med deras idéer om människan som ett oskrivet blad.

Wilson insåg att biologin måste integreras med samhällsvetenskap och humaniora för att kunna skapa en sammanhängande kunskap om människan. Även om varken sociobiologin eller evolutionspsykologin helt lyckades med detta finns visionen kvar. Texterna i detta avsnitt kan förhoppningsvis ge en uppfattning om hur denna integration kan gå till samt antyda dess möjliga politiska implikationer.